

Др Борис Беговић*

Philippe Aghion, Peter Howitt, *The Economics of Growth*, The MIT Press, Cambridge, MA 2009, 495.

Књига чији приказ следи је – уџбеник. Зашто, уопште, приказивати један уџбеник, макар био он, попут овог, напредан по свом нивоу излагања, намењен никако не почетницима, већ доказаним студентима и истраживачима? За то постоји неколико ваљаних разлога. Први је његова тема – привредни раст, један од најзанимљивијих, најтајанственијих и најрелевантнијих феномена савремене економске науке, процес којим се из сиромаштва долази до просперитета. Други је чињеница да су аутори овог уџбеника водећи теоретичари привредног раста, па стога нуде специфичан, „инсајдерски“ поглед на ову област, као и неколико својих теоријских иновација, а иновације таквих аутора завређују пажњу. Трећи је, вероватно, и најзначајнији – ради се о изванредној књизи у којој су на релативно малом простору изложени основни налази савремене теорије привредног раста и размотрени најзначајнији специфични феномени овог сложеног процеса.

Први део књиге је права посланица за теоретичаре – на концизан начин приказане су основе парадигме теорије привредног раста. Све започиње, наравно, неокласичним моделом привредног раста, унутар кога примена налаза о опадајућим приносима доводи до закључка да је на дуги рок једини извор привредног раста (бар оног *per capita*, релевантног за просперитет) технолошки прогрес. Проблем је у томе што је технолошки прогрес егзоген – темпо тог прогреса одређен је ван модела. Овим моделом уведена је и категорија конвергенције – тенденција ка изједначавању нивоа дохотка *per capita* и стопе његовог раста свих земаља. То отвара изазов објашњавања разлика које између земаља у том погледу очигледно постоје.

Следи приказ свих оних теоријских модела који на различите начине покушавају да објасне технолошки прогрес (да га ендогенизују),

* Аутор је редовни професор Правног факултета Универзитета у Београду и председник Центра за либерално демократске студије.

односно да објасне раст укупне факторске продуктивности у условима постојања опадајућих приноса производних фактора. Почиње се са првом генерацијом модела ендогеног привредног раста (тзв. АК модели) и различитим варијантама тих модела, да би се прешло на њихову другу генерацију, насталу у последњој деценији прошлог века – модел хоризонталних иновација и модел вертикалних иновација, односно шумпетеријанске креативне деструкције. Док се у првом моделу (познатији као Ромеров) технолошки прогрес посматра као увећање броја производа, па тиме и продубљивање специјализације, у другом (кога су формулисали управо аутори ове књиге) технолошке иновације доводе до тога да супериорни производ замењује инфериорни, па се не мења број производа, већ се увећава њихов квалитет. И један и други модел прецизно описују процес којим се долази до технолошких иновација, односно прогреса. То је сврсисходна активност предузетника, заснована на улагању производних фактора у истраживање и развој, а подстицај за то улагање представља очекивани економски (монопольски) профит. Одатле следи да се мора напустити претпоставка о тржишту савршене конкуренције у коме је продајна цена увек једнака граничним трошковима, па нема простора за економских профит.

Коначно, приказ теоријских модела привредног раста закључује се занимљивом иновацијом – стварањем хибридног модела ендогеног привредног раста који се заснива на комбинацији неокласичног модела и модела креативне деструкције. То је покушај да се реши теоријски проблем који произлази из чињенице да новија генерација модела ендогеног привредног раста не садржи капитал као производни фактор, односно да не омогућава да се растом акумулираног капитала објасни привредни раст. Резултати добијеног модела нису спектакуларни, већ су само комбинација онога што смо већ знали.

Друге део књиге бави се разматрањем, односно, како аутори наводе, разумевањем самог процеса привредног раста. Прво се пажња усмерава ка финансијском посредовању и показује се да такво посредовање може да реши бројна ограничења, односно уска грла у процесу привредног раста. Потом се разматра феномен трансфера технологије између земаља. Управо се ту тражи одговор на питање о разликама у нивоу дохотка *per capita*, односно стопама његовог раста, будући да би иста технологија требало да генерише исту укупну факторску продуктивност. На основу тога се разматра питање конвергенције и уводи категорија клупске конвергенције, при којој клуб чине земље које располажу истоветном, односно сличном технологијом. Следи разматрање контроверзне тезе да величина тржишта (земље) снажи подстицаје за улагање у истраживање и развој, да би се прешло на разматрање економских карактеристика

технологије опште намене (попут рачунара који се користе готово при свакој активности), као и разматрање различитих етапа привредног раста и трансформације од раста који се заснива на акумулацији производних фактора ка расту који се заснива на увећању њихове укупне продуктивности. Други део књиге завршава се разматрањем односа институција и привредног раста, при чему се, на плану вредносно-неутралне анализе, уочене разлике између земаља у погледу институција посматрају као могуће објашњење у стварности примећеног одсуства конвергенције, док се на нормативном плану уводи хипотеза о разликама између пожељних институција за земље које се налазе на различитим нивоима развијености.

Трећи део књиге посвећен је политикама којима се може поспешити привредни раст, укључујући политику конкуренције, односно њене заштите, политику инвестирања у образовање, политике којима се умањује колебање привредне активности и ризик, либерализацију (спољне) трговине, заштиту природног окружења и политику демократизације. Вероватно да су од свих побројаних политика најзанимљивије прва и последња. Прва, будући да се показује да постоји нелинерана функција утицаја конкуренције на привредни раст. Ради се о томе да је, сходно моделу ендеогеног привредног раста, потребно да постоји одређена тржишна моћ како би се створили подстицаји за улагање у истраживање и развој. Ипак, кључно је очувати конкурентски притисак, пре свега путем омогућавања нових улазака, нарочито у земљама које су близу границе доступне технологије. Управо је за те земље, које су присиљене да иновирају, будући да не могу никога да имитирају, од пресудног значаја да омогуће слободне уласке и долазак нових компанија, које доносе технолошке и пословне иновације, а оне покрећу привредни раст, не само тих земаља. Земље које су имитатори могу себи да приуште мању ригорозност на овом плану. Тиме се аутори враћају на сопствену хипотезу коју су изнели на крају другог дела књиге, да не постоји једнозначан одговор у погледу, са становишта привредног раста, пожељних, односно оптималних институција. Одговор на то питање зависи од нивоа развијености.

Да ли је демократија предуслов привредног раста? Не мора да буде, јасан је одговор аутора (не треба знати кинески да би се на ово питање одговорило), који испитују различите механизме којима политичке институције, попут демократских, утичу на привредни раст. Међутим, изгледа да постоји регуларност која се може теоријски одбрани. Што је виши ниво развоја, што је виши ниво технологије коју земља користи, демократија постаје све важнија. Пре свега због тога што у демократији постоје мање баријере уласку. Моћни у демократији теже онемогућавају улазак својим конкурентима, па то отвара простор за нове уласке, који су главни извор технолошких и

пословних иновација. Посматрајте Кину и Индију у деценијама које следе! Управо тако, деценије су временски хоризонт који је релевантан за закључке у домену привредног раста, а не промена привредне активности у односу на претходни квартал.

Сва поглавља књиге праћена су препорукама за даље читање. Није то пуки списак литературе, већ тај списак прате богате назнаке шта се од ког читања може очекивати – због чега је оно значајно за даље разумевање привредног раста? И за спознају докле је успела да дође савремена теорија привредног раста – шта је објаснила, а шта је још увек мистерија. Није обухваћено само оно што је у облику радних докумената (*working paper*) објављено током прошле године.

Књига није лака за читање. Писана је тешким, али веома прецизним речником, уз пуну употребу специфичног жаргона економске науке. Њено читање подразумева предзнања која се свode на основна знања микро и макроекономске анализе, као и теорије привредног раста, али и математичка предзнања, пре свега из области диференцијалног рачуна.¹ Од читаоца се захтева пуна концентрација, неминовно враћање на већ прочитано и белешке на маргинама. Скијашким речником, ово није блага, већ технички врло захтевна стаза – попут спуст стазе у Кицбилу (*Kitzbuehel*). За узврат, она нуди онима што стоје на дну те стазе неколико ствари – задиханост, широки осмех задовољства због тога што су је провезли и велику радост при подсећању на сваки тренутак вожње. Срећно, ономе ко се одлучи!

¹ Ипак, на плану математичког предзнања, ова књига је мање захтевна од уџбеника који је, за исти сегмент читалаца, објављен исте године: Daren Acemoglu, *Introduction to Modern Economic Growth*, Princeton University Press, Princeton Oxford 2009.